

İbrahim Şahin'den *Tehlikeli Estetik*

Nurcan ANKAY*

Ahmet Hamdi Tanpınar üzerine yaptığı çalışmalarıyla bilinen Prof. Dr. İbrahim Şahin'in son kitabı *Tehlikeli Estetik*, Doğu Kütüphanesi yayınlarından Aralık 2020'de çıktı. Şahin'in, bilhassa Tanpınar'ı ele alışı ve *Haz ve Günah* adlı çalışması göz önüne alındığında estetikçi bir bakışa sahip olduğu görülecektir. Bu son kitabı ile araştırmacının yine estetiği ön plana alan bir bakış açısıyla edebî metinlere yaklaştığı görülüyor.

Kitabın editörlüğünü üstlenen Deniz Depe, "Editör Notu"nda, kitapta toplanan yazıların çoğunluğunun son on yıla ait olduğunu, bununla birlikte çok daha eski oldukları hâlde dil ve üslup açısından diğerlerine yakın olan yazıların da kitaba eklendiğini belirtiyor. Seçilen yazıların büyük bir çoğunluğunun roman türü

üzerine olduğu dikkat çekiyor. Kitabın önsözünde yazmanın hangi sebeple olursa olsun sübjektif bir süreç olduğunu belirten Şahin, yazmanın açık seçik bir hesaplaşma olduğunu vurguluyor. Şahin, bu yazıların 1980 sonrasında mensup olduğu neslin hangi şairler, romancılar ve fikir adamlarıyla meşgul olduklarını göstermesi açısından da mühim bulunduğunu belirtiyor. Bu isimler birazdan bölümler içerisinde ele alınacak. "Edebi Metnin Anlamı Üzerine" alt başlığı ile yayımlanan eserin henüz kapağına bakıldığında, üzerinde durulan bu isimler okurun dikkatini çekecektir. Şair ve yazarları da içinde barındıran bu şahsiyetlerin en büyük ortak özellikleri birer aydın olmaları.

Şahin'in çeşitli edebiyat dergilerinde çıkan yazılarından oluşan *Tehlikeli Estetik*, "Şiir ve Şair", "Roman ve Romancı", "Edebiyatın Kıyısında", "Dil ve Modernleşme" başlıklarını taşıyan dört bölümden oluşur. İlk bölüm olan "Şiir ve Şair"deki ilk yazı, "Ya Rab Bana Bir Ses Yaratan Kudreti Ver: Yahya Kemal Şiirine Dair" başlığını taşıyor. Yazı Yahya Kemal üzerine kapsamlı bir inceleme olmasıyla birlikte toplumsal bir özeleştiriyi barındırması açısından da dikkate değerdir:

Benim çağım, anlamın peşinde koştu. "Anlam" tutkusu XIX. asırdan tevarüs edilmiş bir insan putlaştırmasıydı. İçinde yaşadığımız kültür, mevcudu muhafaza çabasıyla, anlamı, tutunabileceğimiz en sağlam dayanak olarak gördü. Biz Tanzimat'ın tecessüsünü, Meşrutiyet'in heyecanını, Cumhuriyet'in kesinliğini

* Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş / TÜRKİYE. E-posta: nurcanankay@gmail.com. ORCID ID: 0000-0003-3810-1993.

tevarüs ettik. Bu yüzden hayatımızda estetik ve bizatihi her türlü hassasiyet sadece teferruattı; asli olanın sosyalizasyon olduğuna inandırıldık. Eğer bir kültürün mümessili isek bu kültür, kendi varlık şartını, kendi dışındaki prensiplerde arayan, kendinden usanmış, “artık” olan ne varsa, ondan kurtulmak isteyen, değişim karşısında bazen mütereddit, ama bazen aç, bazen korkak bir kültürdü. Yorgundu; çünkü yolculuğu birkaç asırlık bir yolculuktu; bıkmıştı çünkü üzerindeki yükün altında ezilmişti. Her şeyin en kolayına kaçan tecessüsümüzün motivasyonu, asırlık yenilgimizin utancından kurtulmak arzusundan başka bir şey değildi. Yahya Kemal’in sesi bize o utancımızı unutturdu (Şahin 2020: 26).

Bölümün ikinci yazısı olan “Mehmet Akif’in Şiir Dili” yazısında Şahin, Akif’in yaşadığı yılların realitesi neyse Akif’in dilinin de o olduğunu belirtir. Akif’in sahici olanı sahici bir dille anlattığını, çağdaşlarıyla onu ayıran unsurlardan birinin bu olduğunu söyler. Modern edebiyatın yaklaşık yüz elli senedir ana damarının romantizm olduğunu, Akif’in de bir romantik olduğunu belirten Şahin, onun romantizminin şiir diline bakılarak anlaşılabilceğini ekler. Ayrıca her romantik şairde bir direniş üslubu olduğunu, Akif’in dilinin de benzer şekilde direnmenin dili olduğunu söyler.

İsmet Özel, şiirinin anlaşılması şahsiyetinin anlaşılması kadar güç olan bir isimdir. “İsmet Özel Şiiri: Bir İnşa Süreci” yazısında Şahin, son kırk yılın Türk şiirine damga vurduğunun altını çizdiği şairin şiirinin dönüşümünü, yani inşasını anlatır. Özel’in Ataol Behramoğlu ile mektuplarına da değinen yazıda şairin “Amentü” şiiri ile hem şiirinde hem hayatında yaşadığı dönüşümden bahsedilir. Şahin, şairin şiir dilini irdelerken, İslamî söylemden zamanla *halkla münasebetini tazelemek* adına absürdü denediğini belirtir. Şairin en belirgin damarının ise *sahihlik arayışı* olduğunu ifade eden Şahin, İsmet Özel şiirinin tematik yanının merkezinde “kendilik” olduğunu vurgular.

Şiir üzerine olan bir diğer yazı ise “Şiir ve Oynargerceklik: Mehmet Can Doğan Şiiri”dir. Şahin yazısında şairin şiir serüvenini en baştan ele alarak şiirinin sesi ve dili üzerinde durur. Doğan’ın şiirine bir ses aradığına değinir. Şahin, Mehmet Can Doğan şiirinde anlamı kavrayışın dilin dizilişinde ve aforizmik yapılarda görüldüğü, şairin sessiz bir direniş ve itirazı dile getirdiği yorumunda bulunur.

Kitabın ikinci bölümü olan “Roman ve Romancı”daki ilk yazı, “Romancının Meşruiyet Sorunu”dur. Kitapta, modern Türk romanının bilhassa ilk romanlarında görülen meşruiyet sorunu Şinasi, Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi ve Halit Ziya Uşaklıgil üzerinden değerlendirilir. Yine Tanzimat ve Servet-i Fünun dönemi romanları üzerine olan yazılardan biri de “ve ‘Annesini Takip Etti!’ ”dir. Yol metaforu üzerinde duran yazıda *İntibah* romanında Ali Bey’in gerçekte metafor olan eve dönmediği, sadece yolculuğu başlattığı yorumu yapılır. Şahin, yorumuna *Mai ve Siyah*’ın Ahmet Cemil’i ile devam eder. “Osmanlı Taşrası Romana Giriyor: Selanikli Fazlı Necip ve Romanları” adlı yazı, Fazlı Necip’in biyografisinden hareketle gazeteciliği ve romanları üzerine dikkatleri içerir. “Rüyasız Edebiyat: Kalp Ağrısı ve Zeyno’nun Oğlu” yazısı, Halide Edip’in romancılığının dil açısından mühim bir eksikliğine vurgu yapar: Rüyasızlık. Rüya ve sanat ilişkisinden, sanatta içe bakışın öneminden bahseden Şahin, Halide Edip’in rüya yerine hakikati ideoloji kılarak roman dilini inşa edışı sonucuna, anılan iki romanın tahlili üzerinden varır. Romancılığın çok değinilmeyen isimlerden olan Hilmi Ziya Ülken, *Tehlikeli Estetik*’te romancılığı ile anılır ve yazarın romanlarında kendini arayan aydın üzerinde durduğundan söz edilir. İncelediği romanlarda birçok kavrama değinen Şahin, her kavramı yazarın romanlarından hareketle somutlaştırır. Hüseyin Nihal Atsız’ın romanlarında somutlaştırılan ise aşktır. Şair yönüyle tanınan Ziya Osman Saba’nın hikâyelerini, anlam ve dil açısından

değerlendiren Şahin, Saba'nın çocukluğunun hikâyelerinde dolaşmasından söz eder. Kitapta, sanatı yaşamının gölgesinde kalmış bir isim olarak anılan Sabahattin Ali, yaşamının da etkisiyle olumsuzun dilini kullanışı ile öne çıkarılır. Şahin, incelediği romanların hakkını vermeye çalışır. Bir eser yetkinliğe ulaşmadıysa bunu açıkça dile getirir. İhsan Oktay Anar'ın *Galiz Kahraman*'ı, yazarının diğer romanlarının aksine basit oluşuyla vurgulanır. Kitapta Cengiz Aytmatov üzerine bulunan iki yazıdan ilki, "Aytmatov Romanlarında Anlam Sorunu", ikincisi ise "Beyaz Gemi: Simgenin Ölümü"dür.

Türk edebiyatının şüphesiz en dikkate değer isimlerinden biri olan Oğuz Atay, Şahin'in dikkatini yine dil üzerinden çekiyor. Atay'ın dili üzerine olan ilk yazı, "Oğuz Atay: 'Mektubuma Burada Son Verirken' " adını taşıyor. İncelemede, "Babama Mektup" öyküsündeki karışık durumun dilde de bir karışıklığa yol açtığı tespitini yapan Şahin, *Tehlikeli Oyunlar* ve *Tutunamayanlar* üzerinden metinlerdeki karışık durumu açıklamaya devam eder:

Oğuz Atay'ın hikâyesinin anlatıcısındaki karışık vaziyetin bu dilsel görüntüsünü onun başka metinlerindeki başka dilsel biçimlerden de çıkarabiliriz. Onun metinleri; zeminde bu iki ayrı yapı olmak kaydıyla daima **karışık** ve **karmaşık** olanı, ikinin arasında kalmış olanı, hem iki hem üçüncü olanı/olamayanı anlatır. *Tehlikeli Oyunlar*'da Sevgi-Bilge arasındaki Hikmet'in "düşüş"ü, diziliş itibarıyla aynıdır. Albay Hüsamettin Tambay, mevcut karışıklığın "okuyucu" temsilidir. *Tehlikeli Oyunlar*'ın dili "sevgi" ile "bilge"nin dilidir. Bu dillerin bir arada bulunuşu ise "hikmet"in varlığını zorunlu kılar. *Tutunamayanlar*'la başlayan bu kategorizasyon, *Tehlikeli Oyunlar*'da üst seviyededir. Çünkü *Tutunamayanlar* "müellifi", özne ile yüklem arasında kalmışlığın -dil ve anlam- dilsel bir acı olduğunun veya bu durumda asıl acıyı "dil"in çektiğinin farkındadır. Terk edip gittiğimiz acılı dildir çünkü (Şahin 2020: 26).

İkinci yazı olan "Bir İntihar Biçimi Olarak Dil: Oğuz Atay'ın Dili"nde Şahin, akademinin Atay'ı post-modernizm üzerinden inceleyerek bu kavrama indirgediğini ve bu metodun akademide Atay'ı anlamakta bir kriz olduğunu gösterdiğini belirtir. Bilinç akımı, bireyin bilincinin deşifresi, dilin şeyleşmesi, metinlerdeki belirsizlikler ve anlam üretme çabasından söz eden Şahin, Atay romanlarında müntehir olanın beden değil bilinç olduğu tespitiyle yazısını nihayete erdirir. Roman bölümünün son yazısı ise "Marcel Proust'un Dostoyevski'si" adıyla iki yazar üzerine dikkatleri içerir. Dostoyevski'deki kendilik sorunundan bahseden yazı, iki romancının yazma biçimlerini karşılaştırır.

Kitabın "Edebiyatın Kıyısında" adlı üçüncü bölümünde ise Sabri Ülgener, Cemil Meriç, Erol Güngör ve Beşir Ayvazoğlu gibi edebiyata katkısı olan aydınlar üzerinde durulur. Bölümdeki "Bindokuzyüzseksen: Edebiyatın Liberal Süreci" adlı yazı ise 1980 sonrası Türkiye'deki edebiyat ve kültür ortamına değinir.

Şahin ele aldığı hemen bütün şair ve yazarları dil üzerinden de değerlendirir. Buna karşılık kitapta ayrıca dil üzerinde duran bir bölüm mevcuttur. Kitabın dördüncü ve son bölümü olan "Dil ve Modernleşme" Tanzimat dönemine eğilmesi açısından dikkate değerdir. Yazılardan biri Ahmet Mithat Efendi'de dil ve tahayyül üzerinde dururken diğer iki yazı doğrudan Tanzimat diline odaklanır. Dönemin zihniyet kavgasından ve dildeki mistifikasyondan bahseden "Türk Milliyetçiliği Bağlamında Dil ve İdeoloji: Tanzimat Dili" adlı yazıda, Türk düşüncesi on yedinci yüzyıldan başlanarak işlenir. Nedim ve Şeyh Galip gibi Divan şairleri üzerinde de duran yazı, "Adem Kasidesi"ne de değinir. Sadeleşen tahayyül ile milliyetçilik kavramının da ortaya çıktığını söyleyen

Şahin, son yazısında ise Tanzimat Dönemi ile modern Türkçenin doğduğu görüşünü belirtir.

Genel olarak, şiir, roman, aydın ve modernleşme üzerinde durduğu görülen Şahin, *Tehlikeli Estetik* adlı çalışmasında ele aldığı isimleri dil, anlam, modernlik ve estetik açılarından incelemiştir. Bilhassa dil ve anlam üzerine yoğunlaşan Şahin'in yazıları, Türk edebiyatında modernleşmeye yansımaları, dönüşümü ve anlamı biçimlendiren yönüyle dili inceler. Şahin'in yıllar içinde, edebiyat üzerine gözlemlerinden oluşması açısından da önem taşıyan *Tehlikeli Estetik*, yazarının kişisel bir yazar-toplum-insan okuması olarak da görülebilir.